

Урок 30. ВОЛОДИМИР ГНАТЮК - ЗНАВЕЦЬ ДУШІ НАРОДНОЇ.

Основний зміст роботи.

Урок можна провести у формі лекції з використанням фольклорних матеріалів. Інтерес до народної творчості у Гнатюка прокинувся надзвичайно рано - ще тоді, коли в родинному його селі Велесневі, а також у сусідніх Пужниках, куди згодом переселилась його сім'я, він уважно слухав пісні і перекази батьків, а особливо стареньких бабуні і діда, усе почуте запам'ятовував і залюбки розповідав своїм ровесникам. Цьому сприяло патріотичне виховання, яке отримав від освіченого батька, що був сільським дяком.

Ще учнем Бучацької гімназії він починає збирацьку фольклористичну роботу. Першими були пісні з Велеснева та Бучача.

1899 р. в його збірці було вже 500 пісень. А ще за рік, коли йому минуло 19, з'явилася перша публікація: Львівський журнал "Новий галичанин" надрукував сім родинно-побутових пісень із збірки Гнатюка. Народні пісні Володимир продовжував збирати і під час навчання в Станіславській вищій гімназії, хоч, за власним висловом, "не має ніде свідомості їх ваги для науки". Коли став студентом Львівського університету, під впливом Михайла Грушевського та Івана Франка збагнув велике наукове значення народної творчості і вже під час навчання проводив велику збирацьку роботу.

Ще студентом у 1895 році Гнатюк публікує власні записи народної творчості в журналі, а дещо пізніше він - студент третього курсу, друкує велику працю "Лірики... повіту Бучацького", а через рік публікує "Легенди з Хітарського збірника" (половина XVIII ст.).

Оцінюючи перші роботи Гнатюка, його побратим Філарет Колеса говорив, що Гнатюк "виступив на полі української етнографії з солідною підготовкою, це показує вже його перша збірка "Лірики"...., що й досі зостається одиноким записом нового репертуару галицького лірика..." Слід зауважити, що вартість цієї великої праці Гнатюка збереглася і до наших днів.

У 1903 переслідуваний угорськими жандармами, під час шостої подорожі до Угорської Русі, Гнатюк тяжко захворів. Проте, незважаючи на недугу, зумів видати ще ряд блискучих праць: "Колонийки" (3 томи), "Українські народні байки" (2 томи), "Колядки і шчєдрівки" (2 томи), "Знадоби до української демонології" (3 томи), "Гатавки", "Народні оповідання про опришків".

Останній збірник був удостоєний у 1913 році премії ім. Олександра Котляревського - видатного українського філософа, славіста, археолога, етнографа.

У кожній праці Гнатюка видно широку ерудицію, багатує знання бібліографії, насамперед, відданість справі.

Гнатюк є найвидатнішим збирачем і публікатором народної творчості в українській фольклористиці. Поряд з цим Володимир Гнатюк цікавився світовою фольклористичною думкою і, насамперед, творчістю всіх слов'янських народів. Ніяке більш-менш видатне видання зі слов'янської етнографії не поминає Володимира Михайловича у своїх численних рецензіях.

Цим самим Гнатюк не тільки збагачує українську культуру, а вносить у слов'янську фольклористику свій вклад. Гнатюк знайомив слов'янський світ з культурою і побутом українського народу, друкуючи статті в російських, польських, чеських та інших слов'янських виданнях, збирав і публікував поетичну творчість слов'янських народів. Досліджуючи фольклор, Гнатюк також звертав увагу на його соціальну суть. Ось характерні назви народних оповідань з Бачки, які Гнатюк опублікував у "матеріалах з Угорської Русі": "Здирства над бідними і багатими", "Про стаж". Звідси увага до розмаїтих занять трудової людини.

В одному з листів до етнографа і археолога Федора Вовка учений писав: "Сього року хочу я ще так само позаписувати: бондарство, столярство, шевство, гончарство, рибальство..."

Спадщина Володимира Гнатюка, неймовірно велика. Він є автором більше 300 наукових праць та публікацій, близько 100 статей, рецензій та заміток. Він власноручно записав близько 4.000 пісень. Опублікована за його життя записана ним прозова народна творчість становить 4.000 сторінок. Понад 1.000 сторінок складають суто етнографічні матеріали. Він був редактором 150 видань "Українсько-руської видавничої спілки". Він видав 20 томів етнографічного збірника та 20 томів "Матеріалів до української етнології".

Як секретар наукового товариства імені Шевченка, він переписку майже з 900 установами та приватними особами.

Науковий і громадський подвиг українського ученого дістав належну оцінку наукового світу. Ось що писав чеський академік Іржі Горак: "В.Гнатюк, поряд з О.Кольбергом та Ф.Бартошем, займає одне з провідних місць в історії слов'янської фольклористики, а його праці за своїм змістом, точністю запису та науковим рівнем мають світове значення".

2. Історичні пісні у записах В.М.Гнатюка.

3. Коломийки у записах В.М.Гнатюка.

В.М.Гнатюк видав "Народні оповідання про опришків", "Народні байки для дітей", "Гайки", "Колядки та щедрівки".

"Коломийки" дістали вельми високу оцінку І.Франка: "Гнатюкова збірка уперше викликає те нове для нас враження колосальної єдності, що таїться на дні тих розрізнених краплин".

В.Гнатюк видав три томи "Коломийок". Коломийки великий вчений записував у Монастириському районі (села Велеснів, Григорів, Коропець і Лужники колишнього Буцацького повіту) та Старосамбірського району Львівської області (с. Мшанець). Незначна частина коломийок записана у Закарпатті (села Гольштин, Волове, Убля).

Коломийки розподілені за розділами: "Рідний край", "Господарські заняття", "Соціальні відносини на селі", "Родинно-побутові".

"Рідний край. Господарські заняття".

1.- Та де ти сі, дівчинонько, співанок набрала?

- Там за гасм зелененьким на жито орала.

- Ай де ж ти сі, моя донька, співанок навчила?

- Я по під гай зелененький жито волочила.

2. Ой нема то, йой нема то,

Як на Буковині,

Там то вінок зелененький

На кожній дівчині.

*3. Коломия, Отинія, Заболотів, Снятин,
Станіслав, Богородчани, Надвірна, Делятин.*

*4. Коломия, Коломия по горі ходила,
Зійшла з гори на долину, води ся напцла.*

*5. Ой, мамуню, мамуненько, я ваша дитина,
Не дай мя на Григорів,*

Бо там нема млина.

В гри зрові нема млина, лише одні жорна.

Я без тиждень мелю, мелю, в неділю голодна.

Ось які коломийки про еміграцію селян за океан.

*1. Ой поїхав мій миленький та й до Гамерики,
То ми возьми черевки з нової фабрики.*

2. Пішов мій миленький до той Гамерики,
Лем мене тут лишив на мій жаль великий.
3. В Америці добре, в Америці здриге,
Лем же в Америці веселості мало.

А зараз послухайте родинно-побутові коломийки, в якій показана тяжка сирітська доля, про дівування, парубкування, вечорниці, жарти.

*Не дивуйся, світе красний, що я в тобі смутна ходжу,
Бо з дитинства я бую, веселитися не можу.
Ой гнула черешенька та й гнула, та й гнула,
Чекала мні лиха доля та й мні не минула.
Ой гнула черешенька та й шуміло листя,
Чекала мні лиха доля, ще-ж була в колиці.
Ой, конику-воронику, грива та сивенька,
Завези мні, занеси мні, де моя миленька
Тепер я си заспіваю, тепер ми сі хоче,
Доки мої головоньки ніхто не клопоче.
Тепер я си заспіваю, доки молоденька,
Доки мені не заплаче дитина маленька.
Ой що тото за зіленько, що ся зеленіє,
Ой що тото за парубок, що се з дівки сміє?
А як я си заспіваю, а як я си вієкну,
Піде голос по Дуброві аж на Комарівку.*

Історичні пісні.

В історичних піснях оспівується історичне минуле нашого краю, оспівуються народні герої: Устим Кармелюк, Богдан Хмельницький, Наливайко, Сагайдачний, Довбуш та інші. Любить народ своїх героїв, адже вони боролись за свій народ, за його щастя. Улюбленим героєм був і Олекса Довбуш.

Про Довбуша написано ряд книг українськими письменниками, складено пісні.

В.М. Гнатюк цікавився історичним минулим нашого краю. У 1895 р. в с. Велесніві Бучацького повіту на Тернопільщині записано від матері пісню "Ой під гай зелененький". Крім тексту пісні, записана ще легенда про смерть Довбуша.

Довбуша ніхто не зміг забити. Але одна жінка його сі визвідала, чим би його забити. Він і повів, мене нічим не заб'єся, тільки пшеницев, що си служба на ні правит". І каже она ему: "Єще чим?". "Треба еще щість куль освятити і тим пушку набити і аж тим мене ся заб'є". Ті та свому газді Стефанові повіла, і він пішов до церкви і попросив священика за пшеницю: дав му. Взяв собі з дому тоті кулі, освятив, набив пушку і его стратив."

- Діти, а може, хто знає легенду про Довбуша, яка записана у Велеснів. (Діти розказують).

Учні разом з учителем співають пісню.

*Ой понід гай зелененький
Ходить Довбуш молоденький,
На ноженку налягає,
Топірцем сі підирає.
Та й на хлопці покликає:
Ой ви, хлопці, ой ви мої,
Сходять же сі йа до мєні,
Бо ми підєм на роботу
Та й до Дзвіки на охоту.
Йа встпавайте асі ранєнько,*

*Збирайте йа живенько,
Йа в постели шкрякї,
Йа в волоки шовкї.
Бігом, хлопці, бігом,
Западають стежки снігом.
Лише Довбуш дєрї вхитив,
І му Стефан в серце вцїлив,
В праве плече, в саме серце,
Довбушові кров тече,
Довбуш серце затикає.*

*Та й на хлопців покликає:
"Ой ви, хлопці, ой ви мої,
Візьміть мене на топори,
Несіть мече в Чорні гори;*

*Тамка мене положіте,
На мак дрібній посічіте,
Най сі ляхи не збиткують,
Моє тіло не чвертують.*

Тут пісня в скороченому варіанті, із збірника "Українські пісні в записах В.М.Гнатюка" зачитую всю пісню.

Питання до класу.

Що найбільше запам'яталось у цій пісні? А що ви можете сказати про мотив цієї пісні? (Спокійна задумана мелодія. Що притаманно українській пісні).

Далі вчитель говорить: а були такі випадки, коли деякі багаті (зокрема) українці переходили на сторону ворогів. Таким був Сава Чалий. (Коротко розповідь про Саву Чалого).

В.М.Гнатюк у с. Хітарі в 1895 р. записав пісню "Про пана Саву і гайдамаків". Ця пісня є одним з варіантів пісні про Саву Чалого, в якому ім'я Історичного героя трансформувалося в неіснуючого Савору.

ПРО ПАНА САВОРУ І ГАЙДАМАКІВ.

*Тече вода студеника, тече вода стиха,
Хто не биват на борові, той не знає лиха.
То не биват на борові, не ринієм обіді,
Та не знає пан Савора своїй гіркій біді.
Ой сів собі пан Савора та за стілик їсти,
Приносять си ой бо д ньому гіркі його вісті.
Їдж ти, їдж ти пан, є над вами зрада,
Збирається ваша теща, а за нею громада.
Ой устає пан Савора з-за тисого столу,
Та сідлає коничейка та й їде додому.
Ой прийшов він та додому...
Звідляється челядойки, чи горазду з дому.
Горазд, горазд, пан Савора, сталася новина,
Породила ваша жінка білейкого сина.
Їди, хлопче, до винниці, наточи горівки,
Най поклоню за здоровля своєї жінки.
Їди, хлопче, до винниці, наточити вина,
Най поклоню за здоровья свого сина.
Тай сів собі пан Савора мстечки писати,
Його жінка молодейка - дитя коласати.
Тай пішов же пан Савора до своєї світлиці.
Навилоса гайдамаків повне у світлицю.
- Гості мої, - каже, - любі, чим вас привітати,
Вітав бим-вас хлібом, вином, не будете пити.
Вітав бим-вас хлібом, вином, не будете пити,
Навилоса гайдамаків мене ізладити.
Ой пустився пан Савора до своєї зброї,
Та підняли пан Савору на стіхах угорі.
Липше було пан Саворі мед-горілку пити,
Ніже тепер пан Саворі в серії землі гнити.*

Отже, діти, як карає народ зрадників?

- Народ сурово карає зрадників свого народу.

От, діти, ми сьогодні глибше познайомились із діяльністю В.М.Гнатюка, нашого земляка, вченого, етнографа, фольклориста. Збирав він перлини народної творчості.

збирав історію народу, життя народу. Є серед наших дітей, учнів нашої школи такі, що люблять збирати від старших людей пісні, легенди. Записана ними пісня про Марка Каганця, який загинув у 1908 році у с.Коропець від рук австрійських жандармів, записана і легенда про Синій Вир.

ПІСНЯ ПРО МАРКА КАГАНЦЯ.

*Та йшов жг Марко Каганець
До родини в гості.
Перестріли "го шандарі
В Коропці на мості.
Відбулася та подія у шостому році,
Та й застригли два багнети у Марковім боці.
Та й підвівся Марко Каганець,
Що хотів тікати,
Вийшов пан з палацу*

*Та й сказав стріляти.
Бо боровся Марко Каганець
За народне право.
Поцілила його куля,
Зрадлива, лукава.
Поцілила його куля
У ліве плеченічко,
Перестало сі в нім бити
Навіки серденько.*

Підписано до друку 16.07.92 р. Формат 60x84/16.

Папір друкарський № 1. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 3,48

Обл. вид. арк. 4,99. Тираж 5000 прим.

282001. Тернопіль, Довга, 25.
Обласна друкарня